

دامنه مفهومی حق زنان بر اشتغال در مشارکت سیاسی - اجتماعی: خوانش بینش حضرت امام خمینی (ره)

محمد ستایش پور،¹ زهرا مهدوی²

چکیده

مقاله حاضر با روش توصیفی - تحلیلی به تدقیق در بینش حضرت امام خمینی (ره)، درباره حق زنان بر اشتغال در مشارکت سیاسی - اجتماعی پرداخته و به این نتیجه دست یافته است که حضرت امام خمینی (ره)، با اشرافی که بر آموزه‌های اسلامی داشتند نگاهی دقیق از دامنه مفهومی حق زنان بر اشتغال در مشارکت سیاسی - اجتماعی داده‌اند و اگرچه آن را منع نداشته و حتی گاه مقتضی قلمداد کرده‌اند ولی رسالت و غایت آمال نوع زن را در امور والائتری از جمله و به‌ویژه ایفای نقش فعالانه در تربیت جامعه اسلامی دانسته‌اند. در اندیشه حضرت امام خمینی (ره)، زن می‌تواند صاحب شغل باشد اما این نباید موجب به‌فراموشی سپردن، انکار یا کم‌اهمیت‌پنداری وظایف اصلی زن شود؛ از این رو در بینش بنیان‌گذار کبیر جمهوری اسلامی ایران، اسلام حضور و فعالیت زن را پایه‌آسای فضای خانواده و محیط داخلی خانه می‌داند و ضمن آنکه بر این امر تأکید و پافشاری دارد و نقش و حضور او را در جامعه بی‌فروغ نمی‌شمارد، بر نقش روح‌بخش نخست اصرار می‌ورزد.

واژگان کلیدی: امام خمینی (ره)، حقوق بشر، نظام بین‌المللی حقوق بشر، مشارکت زنان.

1. استادیار دانشگاه قم / mohamadsetayeshpur@yahoo.com (نویسنده مسئول)

2. دکتری تخصصی دانشگاه قم / z.mahdavi.beh@gmail.com

1. مقدمه

اشتغال زنان به‌عنوان یکی از مظاهر اساسی مشارکت در امور سیاسی - اجتماعی از مسائل بسیار مهم جامعه است (Andrews, 1993: 413) که بر اثر جنگ نرم و فعالیت سوء رسانه‌ای، پرداختن به آن اهمیت بیشتری یافته است؛ امری که دولت‌های غربی و در رأس آنان، ایالات متحده امریکا بر آن شده‌اند تا از این طریق شمشیری دولبه درست کنند و افزون بر اینکه اعمال ناموجه خود را پشت توجیحات حقوق بشری پنهان سازند، اسلام را در تعارض با حق جلوه دهند.¹ در این راه، بایسته و شایسته است که آثار مختلف در حوزه علوم انسانی، به‌ویژه آثاری که در حوزه حقوق و حقوق بشر هستند، نظر بیشتری بر این امر بیفکنند تا امر پذیرفته از مطرود تمیز داده شود و نظرها و اندیشه‌های سره از ناسره مشخص شوند.

در اینجا برآنیم تا از رهگذر تدقیق در اندیشه و بینش بنیان‌گذار کبیر جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام خمینی (ره)، به دامنه مفهومی اشتغال زنان به‌عنوان حقی در زمینه مشارکت سیاسی - اجتماعی پردازیم. در این راه، از روش توصیفی - تحلیلی استفاده می‌شود و داده‌ها از طریق منابع کتابخانه‌ای و گاه پایگاه‌ها و تارنماهای اینترنتی به صورت فیش‌برداری گردآوری می‌شوند و پس از شرح موضوعی، به دامنه آن پرداخته می‌شود.

2. شرح مفاهیم

2-1. حق زنان بر اشتغال

بحث اشتغال مشکل بزرگ تمامی جوامع است و بر هر حکومت و دولتی واجب است تا شرایط کار را برای مردمش ایجاد کند، چراکه اشتغال، حق هر انسانی است و بر دولت واجب است آن را تأمین کند (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصول 2، 19، 20، 28 و 43؛ قانون کار جمهوری اسلامی ایران، ماده 6؛ ابراهیمی، 1369؛ 180-181؛ 1392؛ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979: 11(1)(c)). زن نیز به‌عنوان عضو این جامعه، استحقاق برخورداری از شرایطی را دارد که در بستر آن‌ها بتواند به شکوفاسازی استعدادهای خویش پردازد

1. در مورد حقوق بشر به سبک امریکا در اندیشه مقام معظم رهبری، ن.ک: <http://farsi.khamenei.ir/video-content?id=27577>

(Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979:)
 (11) ¹. حقوق اسلامی در دو منبع اولیه خود (قرآن و سنت) ثابت کرده است زن فرد مکلفی است که حق هم‌وطنی کامل دارد و تمام احکام شرعی شخصی و خانوادگی و اجتماعی در قالب احکام خمسه بر او منطبق است. زن فرد آزادی است که بهره‌بری از تمام حقوق شخصی را داراست (ابراهیمی، 1392: 180). اسلام برای فایده و بهره بیشتر از ثروت و در حد رعایت عدالت اجتماعی، زن را به حرکت و کار و استفاده از امکانات تشویق می‌کند.

حضرت امام (ره)، قائل به دو نوع حیثیت برای زن هستند. یکی حیثیت انسانی مشترک میان زن و مرد، و دیگری حیثیت تکوینی ذاتی که در حوزه تعلیم و تربیت و انسانی جاری می‌شود یا به تعبیر بهتر، باید مجری شود. نگاهی که حضرت امام (ره) به زن از نظر حیثیت دوم دارند، یک موجود فاخر الهی است که استعدادهای عظیم تربیتی و انسان‌ساز در وجودش به امانت گذاشته شده است (ملک‌زاده، 1395: 156-157). این فضیلتی ذاتی است که امام (ره) برای زن در تربیت انسان‌ها و جوامع قائل هستند.

از آنجا که انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، ابعاد گونه‌گونی دارد و یکی از ابعاد و شاید مهم‌ترین آن‌ها، بُعد فرهنگی آن است، زن نقش بسیار مهمی در نظام جمهوری اسلامی ایران دارد. از منظر ایشان، فرهنگ به معنای نسبت انسان با جهان آفرینش، جامعه، حکومت، فضایل و ارزش‌هاست و زن به‌عنوان نهاد انسان‌ساز، حیثیتی والا دارد. با مرور اندیشه‌های امام (ره) روشن می‌شود از یک منظر، مسئولیت و نقش زن در خانواده و در ارتباطش با تمام ارکان جامعه اعم از حکومت و نهادهای مدنی، نوعی تعامل متقابل است تا کیان و منزلت خانواده حفظ شود و انسان‌های فاضل، مستقل و مستعد تربیت شوند.

امام (ره) درباره فعالیت‌های اقتصادی زنان و اشتغال آنان می‌فرمایند: «تمام معاملات آن‌ها به اختیار خودشان است و می‌توانند بسیاری از شغل‌ها را آزادانه انتخاب کنند». این امر عین آن چیزی است که بانک جهانی، امروزه بر طبل آن می‌کوبد (World Bank Group, 2015).² «و ما به شما قول می‌دهیم که در حکومت اسلامی همه و همه آزادند و همه به حقوق خودشان خواهند رسید» (سخنرانی امام در مدرسه فیضیه قم، 1358). «زنان آزادند و حقوق آنان محترم شمرده خواهد شد» (صحیفه امام،

1. See <https://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/pages/cedaw.aspx>

2. For more: <https://www.worldbank.org/>

جلد 5، 1378: 292). «اسلام برای شما حقوق قائل است و حق همه را خواهد داد» (از بیانات و اعلامیه‌های حضرت امام، 1341).¹

امام خمینی (ره) می‌فرماید: «در نظام اسلامی، زن به‌عنوان یک انسان می‌تواند با مردان مشارکت فعال داشته باشد...؛ شغل اصلی زن، شغل همسری و مادری است، اما در همه حال خانم‌ها باید فعالیت اجتماعی‌شان را با حفظ جنبه خانه‌داری بکنند و الگوشان حضرت فاطمه زهرا(س) باشد».² در جای دیگری می‌فرماید: «البته شغل برای زن، شغل صحیح برای زن هیچ مانعی ندارد، لکن نه آن‌طوری که آن‌ها می‌خواستند. آن‌ها نظرشان به این نبود که زن یک اشتغالی پیدا کند، نظرشان به این بود که... نگذارند بچه‌های ما تربیت صحیح بشوند» (تبیان، 1379: 129). برای مثال، درباره اشتغال زنان نظرشان این بود که اشکالی ندارد، البته تا حدودی که به خانواده لطمه نخورد؛ چراکه زن را مربی جامعه می‌دانستند. گاهی به‌مزاح می‌گفتند چرا زن باید همیشه در خانه بماند؟ می‌فرمودند: خانه را دست کم نگیرید، تربیت بچه‌ها کم نیست. اگر کسی بتواند یک نفر را تربیت کند، خدمت بزرگی به جامعه کرده است (ستوده، 1373: 172).

2-2. اشتغال و اهمیت نقش مادری زنان

وقتی از منظر امام خمینی (ره) به اشتغال زنان و مسائل آنان می‌نگریم، اصالت نهاد خانواده به‌عنوان پایه سکونت و انس‌جویی و محبت‌ورزی زن و شوهر و جایگاه امن و آماده تربیت فرزندان از یک سو، و شرافت و مقام مادری و مسئولیت خطیر و پُرازش آن از سوی دیگر، جایگاهی محوری دارد (قاسمی، زارع و ستایش‌پور، 1397: 66-67). توجه خاصی که آن فقیه فرزانه و دین‌شناس بزرگ تاریخ اسلام به این نهاد، به‌ویژه مقام مادری دارد، در سخنان و سیره عملی ایشان مشهود است. مدینه

1. در این باره ن.ک: «در جست‌وجوی راه از کلام امام؛ زن، از بیانات و اعلامیه‌های امام» (1361-1341).

2. ن.ک: تبیان، جایگاه زنان در اندیشه امام خمینی. از امام خمینی (ره) اثر و نوشته‌ای مستقل در باب زن بر جای نمانده است. آنچه از ایشان در دست است، مجموعه‌ای از سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها، نامه‌ها و یا قطعه‌هایی در برخی آثار چون کشف الاسرار است که در دوره تاریخی خلق شده‌اند. یکی پیش از انقلاب و دیگری در دوره انقلاب اسلامی؛ یعنی پس از سال 1367. این مجموعه را مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی در دفتر هشتم از مجموعه تبیان با عنوان «جایگاه زن در اندیشه امام خمینی» گرد آورده و در سال 1274 به چاپ رسانده است. البته بخشی از این مجموعه پیش از این با عنوان‌های دیگری چون سیمای زن در کلام امام خمینی (ره) به چاپ رسیده است.

فاضله‌ای که اسلام ترسیم می‌کند و جامعه مدنی و توسعه همه‌جانبه آن که اینک به آرمانی جهانی برای ملت‌های مختلف از جمله امت بزرگ اسلامی تبدیل شده است، بدون حضور سازنده و فعال نهاد مقدس خانواده و بدون منظور ساختن همه شروط و لوازمی که شکل‌گیری و تحقق خانواده مطلوب برای جامعه اسلامی ایجاد می‌کند، ممکن نیست. این حقیقت بارها در کلام حضرت امام آمده است، از جمله: شما وقتی اسلام را ملاحظه می‌کنید به حسب ابعاد انسانیت او طرح دارد، قانون دارد، از پیش از اینکه انسان به این دنیا بیاید، پیش از اینکه پدر و مادر انسان ازدواج کنند، طرح دارد؛ برای اینکه این بذر را خوب تربیت کند، طرح دارد (امام خمینی، 1374: 21).

خانواده به‌عنوان نهاد فراگیر اجتماعی، هسته اولیه جامعه به شمار می‌رود و خاستگاه ممتاز و ویژه آن به‌ویژه جایگاه مادری، تنها رهنمودهای دینی نیست. افزون بر آن، تمامی آموزه‌هایی که در جهت شکل‌گیری صحیح، تعیین مسئولیت‌ها، راه‌حل مشکلات و تحکیم پیوندهای خانوادگی صادر شده است، منافع و ارزش‌های گسترده‌ای که در این نهاد هویداست، واقعیت‌هایی ملموس روشن و برای همگان است. قداست این نهاد، برخاسته از جایگاه آن و عنایت ویژه‌ای است که خداوند بزرگ در قلم «تکوین» و رقم «تشریح» به آن داشته و دارد. پیامبر اکرم (ص) می‌فرمایند: «مابنی فی الاسلام بنا احبّ الی الله تعالی و اعزّ من التزویح»: هیچ نهادی در اسلام در پیشگاه خداوند دوست‌داشتنی‌تر و عزیزتر از نهاد خانواده و پیوند زناشویی نیست (شیخ صدوق، 381 ه.ق: 389). از سوی دیگر در سخن نبوی (ص) و رهنمود علوی (ع) برای زن به‌مثابه صحنه جهادی است که او جهادگر آن میدان است و ارزش رساندن یک جرعه آب به همسر جز پاداش اخروی، از یک سال روزه‌داری و شب‌زنده‌داری برتر است (عاملی، 1103 ه.ق: 123).

بارها حضرت امام (ره) در تأکید بر اینکه اسلام دین زندگی است و برای همه زوایا و جوانب زندگی برنامه و چهارچوب دارد، مثال تشکیل خانواده را شاهد آورده‌اند. احکام شرع، حاوی قوانین و مقررات متنوعی است که یک نظام کلی اجتماعی را می‌سازد. در این نظام حقوقی، هرچه بشر نیاز دارد فراهم آمده است. طرز معاشرت با همسایه، اولاد، عشیره، قوم و خویش و همشهری، و همین‌طور در ابعاد مختلف خصوصی و زناشویی و همچنین در وضعیت‌های مختلف جنگ و صلح و حتی چند و چون مراوده با سایر ملل، در آموزه‌های اسلامی وجود دارند. به‌طور جزئی‌تر، حتی برای پیش از انجام نکاح و انعقاد نطفه قانون دارد و دستور می‌دهد که نکاح چگونه صورت بگیرد و

خوراک انسان در آن هنگام یا موقع انعقاد نطفه چه باشد، در دوره شیرخوارگی چه وظایفی بر عهده پدر و مادر است و بچه چگونه باید تربیت شود، و سلوک مرد و زن با همدیگر و با فرزندان چگونه باشد. برای همه این مراحل دستور و قانون دارد تا انسان تربیت کند (صحیفه نور، 1375: 20). محیط خانواده همچون سرزمینی حاصلخیز و فرزندان همچون گل‌هایی شادابی در آن هستند. به عقیده برخی اندیشه‌وران سعادت یا شقاوت فرزند به نوع خانواده مربوط است.

در تحلیل جایگاه خانواده، مادر نقش اول را دارد. مادر از دو جهت حائز اهمیت ویژه‌ای در تربیت فرزند است: نخست اینکه کودک مهم‌ترین سال‌های تکوین شخصیت خود را در محیط انس و الفت با او می‌گذراند و این سال‌ها فرصت بی‌نظیری برای فراگیری عادت‌ها و ویژگی‌های رفتاری از مادر است. دوم اینکه مادران از نظر عواطف خالصانه، پناهگاه مطمئنی برای کودکان هستند و هر زمان کودک احساس ناامنی کند، ابتدا به مادر پناه می‌برد و امنیت مورد نظر خود را در آغوش وی می‌یابد. به فرموده حضرت امام (ره): «حقوق بسیار مادرها را نمی‌توان شمرد و نمی‌توان به حق ادا کرد». در جایی دیگر در تجلیل مقام شامخ مادر بر این موضع هستند که یک شب مادر نسبت به فرزندش از سال‌ها عمر پدر متعهد ارزنده‌تر است (تبیان، 1379: 58). تجسم عطف و رحمت در دیدگان نورانی مادر، بارقه رحمت و عطف رب‌العالمین است. خداوند تبارک و تعالی، قلب و جان مادران را با نور رحمت و ربوبیت خود آمیخته است. آنگونه که وصف آن را کس نتوان کرد و به شناخت کسی جز مادران درنیاید و این رحمت لایزال است که مادران را تحملی چون عرش، در مقابل رنج‌ها و زحمات‌ها از نوزادی تا به آخر مرحمت فرموده است» (تبیان، 1379: 58).

پرورش اجتماعی ثانویه نمی‌تواند مخالف پرورش اجتماعی اولیه عمل کند و می‌توان گفت که پرورش اجتماعی اولیه، انسان می‌سازد و پرورش اجتماعی ثانویه، متخصص در یک رشته خاص تربیت می‌کند. «اسلام می‌خواهد انسان درست کند. این انسان را جوری می‌کند که در صندوق‌خانه و پشت در هم، همان باشد که در خیابان است؛ نه اینکه در صندوق‌خانه هر کاری می‌خواهد بکند، در خیابان نکند. در صندوق‌خانه، این آدم باید همان آدمی باشد که در خیابان است؛ در مجامع است. اسلام، انسان می‌خواهد درست کند؛ انسانی که در همه حالات انسان باشد (صحیفه نور، 1375: 283). «تربیت انسان شغل انبیا است» (تبیان، 1379: 283). «انبیا آمده‌اند که انسان بسازند... شغل انبیا همین است» (تبیان، 1379: 162). اهمیت انسان‌سازی و تربیت انسان در اسلام به اندازه‌ای است که هدف

دین و کار اصلی انبیاست و این امر را نمی‌شود به سازمان‌های اجتماعی ثانویه واگذاشت. خانواده که برای کودک گروه اولیه است، عهده‌دار طبیعی این امر است و تقسیم کار جنسی در خانواده، آن را بر عهده مادر می‌گذارد. فرض خلاف این است که پدر را مأمور این امر مهم بدانیم. اگر به توانایی‌های زن و مرد توجه کنیم آنگاه واضح خواهد بود که واگذاری پرورش اجتماعی اولیه به پدر یک تقسیم کار غیربینه و بدون استفاده از مزایای نسبی زن در تربیت کودک و کنارنهادن مزایای نسبی مرد در کارهای اقتصادی در کشاورزی و دامداری و امور فنی است. امام خمینی بر اساس بینش ژرف انسان‌شناسانه و با عقیده‌ای عمیق به اسلام و هدف آن یعنی تربیت انسان و با اعتقاد به شرافت والای شغل انسان‌سازی، شغل اول زنان را مادری می‌دانست و سایر امور را در درجه بعد قرار می‌داد: «شما خانم‌ها، به طوری که حالا خودتان می‌گویید معلم هستید، دو شغل شریف دارید، شما خانم‌ها دو تا شغل بسیار شریف دارید. یکی شغل تربیت فرزند که این از همه شغل‌ها بالاتر است». همان‌طور که واضح است امام خمینی شغل مادری را از شغل معلمی به‌طور عام بالاتر می‌داند.

«دامن مادر بزرگ‌ترین مدرسه‌ای است که بچه در آنجا تربیت می‌شود، آنچه بچه از مادر می‌شنود غیر از آن چیزی است که از معلم می‌شنود. بچه از مادر بهتر می‌شنود تا از معلم، در دامن مادر بهتر تربیت می‌شود تا در جوار پدر، تا در جوار معلم. یک وظیفه انسانی است، یک وظیفه الهی است، یک امر شریف است، انسان درست‌کردن است» (تبیان، 1379: 240). در جای دیگری می‌گویند: «این مادر که بچه در دامن او بزرگ می‌شود، بزرگ‌ترین مسئولیت و شریف‌ترین شغل را دارد، شغل بچه‌داری» (تبیان، 1379: 261).

امام خمینی در بحث‌های گوناگون به آسیب‌های جامعه و فرهنگ ایران در زمان رژیم گذشته پرداخته‌اند و در مجموع طبق تحقیقی که انجام شده است، 23 آسیب را تشخیص داده‌اند (ن.ک: صدیقی اورعی، 1373) که یکی از آن‌ها «مبتذل کردن شغل مادری نزد مادران» است. «شغل مادری که مع‌الاسف اجانب این شغل را پیش ما مبتذل کردند و مادرهای بچه‌های ما را از بچه‌ها جدا کردند (نه همه، مقداری را) این شغل را مبتذل کردند... این‌ها می‌خواهند که انسان در این کشورها نباشد، اگر انسان در این کشورها باشد، دست آن‌ها کوتاه خواهد شد» (صحیفه نور، جلد 6، 1375: 135) و باز می‌گویند: «در طول این سلطنت، این‌ها کوشش کردند که مادران را از بچه‌ها جدا کنند، به مادرها تزریق کردند که بچه‌داری چیزی نیست، شما توی ادارات بیاید».

«بچه‌ای که از مادرش جدا شد پیش هرکه باشد عقده پیدا می‌کند، عقده که پیدا کرد مبدأ بسیاری از مفاسد می‌شود» (صحیفه نور، جلد 6، 1375:136). امام خمینی بانوان و مادران را تنها در موقعیت اجتماعی خانه‌داری نمی‌دید و با احراز موقعیت‌های شغلی بیرون منزل به‌طور مطلق، مخالف نبود ولی آن را شغل اول مادران نمی‌دانست: «البته شغل برای زن، شغل صحیح برای زن هیچ مانعی ندارد، لکن نه آن‌طوری که آن‌ها می‌خواستند. آن‌ها نظرشان به این نبود که زن یک اشتغالی پیدا کند، نظرشان به این بود که... نگذارند بچه‌های ما تربیت صحیح بشوند» (صحیفه نور، جلد 6، 1375:135). در واقع امام خمینی معتقد است مادر پس از اقدام صحیح و کامل به مادری و تربیت فرزند (که شغل اول و اولویت فعالیت اوست)، در صورت داشتن وقت و توانایی، می‌تواند در فعالیت‌های صحیح بیرون منزل با رعایت احکام شرع وارد شود و منشأ خدمات بیشتر شود؛ برای مثال مادری که فرزندانش بزرگ شده‌اند و به مدرسه و دبیرستان و دانشگاه می‌روند، می‌تواند ساعاتی از روز را به فعالیت‌های بیرون منزل بپردازد.

این سخنان گهربار امام عزیزمان و این همه تکریم و بیان منزلت مادر در نزد پروردگار، نشانه اهمیت مسئولیت و جایگاه تربیتی مادر است. انقلاب اسلامی علاوه بر تحولات عظیمی که در سطح ایران و جهان ایجاد کرد، در نگرش به انسان، زن و خانواده نیز موجد دگرگونی‌های نوینی شد و به‌ویژه تصویر نامطلوب و معیوبی را که از زن در اذهان ایجاد شده بود، ترمیم و اصلاح کرد. در جایی دیگر امام خمینی (ره) در تبیین نقش مادر به‌عنوان یک عامل تربیتی فرموده‌اند: «در دامن مادر بچه‌ها بهتر تربیت می‌شوند تا در پیش استادان. علاقه‌ای که بچه به مادر دارد به هیچ‌کس ندارد و آن چیزی که در بچگی از مادر می‌شنود، در قلبش نقش می‌بندد و تا آخر همراهش است. مادرها باید توجه به این معنی کنند که بچه‌ها را خوب تربیت کنند. پاک تربیت کنند. دامن‌هایشان یک مدرسه علمی و ایمانی باشد و این یک مطلب بسیار بزرگی است که از مادرها ساخته است. آن‌قدری که بچه از مادر چیزی می‌شنود از پدر نمی‌شنود، آن‌قدری که اخلاق مادر در بچه کوچک نوری تأثیر دارد و به او منتقل می‌شود، از دیگران عملی نیست» (صحیفه نور، جلد 6، 1375:133).

پس حال که اخلاق و منش مادری این‌همه در فرزند مؤثر است، آیا مادران و زنان ما نباید در صورت داشتن اشتغال، نسبت به این وظیفه خطیر و حساس خود مراقب باشند و شرایط کاری و شغلی خود را طوری تنظیم کنند که به نقش همسری و مادری‌شان لطمه‌ای وارد نشود که گاه جبران

آن سخت یا حتی محال خواهد شد. رویکرد امام راحل (ره) درباره نقش مادر به مثابه یک نجات‌دهنده امت، این چنین است که می‌فرمایند: «مادرها مبدأ خیرات هستند و اگر خدای نخواستہ مادرانی باشند که بچه‌ها را بد تربیت کنند، مبدأ شرند. برای خانم‌ها یک مطلب بالاتر است و آن، تربیت اولاد است. یک انسان درست، ممکن است یک عالم را تربیت کند، و یک انسان غیرسالم و فاسد، عالم را به فساد می‌کشد. فساد و صلاح از دامن‌های شما و از تربیت‌های شما و از مدارسی که شما در آن اشتغال دارید، آغاز می‌شود (صحیفه امام، جلد 16، 1378: 225). امام فرزانه (ره) می‌فرمایند، در مقایسه جایگاه و منزلت مادر با دیگر عوامل تربیتی نیز می‌فرمایند: «شما خانم‌ها شرف مادری دارید که در این شرف از مردها جلو هستید و مسئولیت تربیت فرزند را در دامن خودتان دارید، اول مدرسه‌ای که بچه دارد، دامن مادر است. مادر خوب، بچه‌های خوب تربیت می‌کند» (صحیفه امام، جلد 16، 1378: 230). با توجه به این نکته مهم تربیتی که کودکان در سنین خردسالی تربیت را زودتر و بهتر پذیرا هستند، مناسب است اشتغال زنان در سال‌های اولیه تولد کودک بسیار محدود باشد. کودکی مقطع سنی است که پایه‌گذاری اخلاق و رفتار کودک در آن شکل می‌گیرد و نباید این برهه حساس سنی، کودکان را ساده پنداشت.

2-3. اشتغال و اهمیت به نقش تربیتی زن

زن در نظام اسلامی فردی است که از نظر گوهر هستی و اصل مبدأ، همتای مرد است و همانند مرد به تناسب طبیعت و ماهیت شخصی خود دارای حقوق، وظایف و مسئولیت‌هایی است. در مجموعه مسئولیت‌های وی در جامعه اسلامی، نقش تربیتی زن به‌عنوان مادر در بالاترین درجه اهمیت است. حضرت امام (ره) در این باره چه زیبا می‌فرمایند، زنان به تربیت انسان‌ها که همانا شغل انبیاست، اشتغال دارند. دامن زن بهترین و بالاترین مکتب و مدرسه است، برای تربیت اولاد و زن به بزرگ‌ترین و مهم‌ترین شغل عالم که تربیت و بزرگ‌کردن کودک و تحویل او به جامعه است، اشتغال دارد. قرآن مجید هنگامی که احترام به پدر و مادر را بازگو می‌کند، برای گرامی‌داشت مقام زن و اهمیت نقش تربیت او، نام مادر را جداگانه و مستقل مطرح می‌کند؛ ولی با همه حق‌شناسی‌ها و تجلیل‌های مشترک پدر و مادر هنگامی که می‌خواهد از زحمات پدر و مادر یاد کند، از زحمت مادر سخن می‌گوید نه از زحمت پدر.

نقش تربیتی زن در جامعه بالاتر از نقش مرد است، زیرا زنان علاوه بر اینکه خود قشری فعال در همه ابعاد هستند، انسان‌های فعال اعم از مرد یا زن را در دامان خود تربیت می‌کنند و پرورش می‌دهند. زن در مقام تربیت همانند معلمی است که دو وظیفه اساسی دارد: یکی اصلاح خود و دیگری اصلاح فرزندان و متعلمان خویش، زیرا مادر به دلیل نزدیکی تنگاتنگ با کودک در دوران جنینی و در سال‌های مهم و اولیه شکل‌گیری شخصیت، بر جسم و جان و افکار و اندیشه‌ها و ارزش‌های کودک به‌عنوان نخستین الگو تأثیر می‌گذارد و برای تأثیرگذاری مثبت و مطلوب مادر بر کودک، خود باید آراسته به کمال، تقوا، تهذیب نفس، اخلاق نیکو و عمل ثواب باشد. در این شرایط است که به تعبیر امام، مبدأ همه سعادت‌ها از دامان زن برمی‌خیزد (صحیفه نور، جلد 9، 1375: 98). در تبیین چهارچوب نگرش حضرت امام (ره) به مسائل زنان، نوع نگاه و تحلیل ایشان نسبت به موضوعی که همواره در تحلیل برخی تفاوت‌های حقوقی زن و مرد، به‌عنوان یکی از ویژگی‌های بانوان مورد اشاره قرار می‌گیرد، قوه عاطفه و گستره احساسات در بانوان است که برخاسته از لطافت اولیه روح و مناسب با برخی موقعیت‌های ویژه آنان است. حضرت امام (ره) در تأکید بر همین حقیقت می‌فرمایند، از نظر حقوق انسانی تفاوتی بین زن و مرد نیست «إِنَّكُمْ عِنْدَ اللَّهِ تَوَاحُشٌ»؛ زیرا هر دو انسانند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را همچون مرد دارد، بلکه در بعضی موارد تفاوت‌هایی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آن‌ها ارتباط ندارد.

جامعه انسانی با خلاقیت‌ها و تعامل‌های زنان و مردان پیشرفت و ترقی می‌کند. نقش زنان در زندگی روزمره بسیار حیاتی است. نقش زنان و مردان نقش تکمیلی دو دست انسان در انجام امور زندگی است. امروزه زنان در زمینه‌های متعددی مشغول به کار هستند، و مسئولیت‌های اجتماعی آنان گستره وسیعی را شامل می‌شود (صحیفه نور، جلد 9، 1375: 76).

از طرفی، وقتی از نظر امام (ره) به دین‌شناختی زنان و مسائل آنان می‌نگریم، اصالت نهاد خانواده به‌عنوان مایه سکون و انس‌جویی و محبت‌ورزی زن و شوهر و جایگاه امن تربیت فرزندان، از یک سو و شرافت مقام مادری و مسئولیت خطیر و ارزشمند آن از سوی دیگر، جلوه‌ای ویژه و جایگاهی محوری دارد. در این میان، عنایت و اهتمام خاص حضرت امام (ره) به این نهاد و به‌ویژه روحیه لطیف زنان کاملاً مشهود است.

در نگاه امام خمینی (ره) می‌توان به‌روشنی دریافت که زن از نظر موقعیت و مسئولیت‌هایش در

یکی از حیاتی‌ترین و زیربنایی‌ترین نهادها و موقعیت‌های بشری یعنی خانواده، تعیین‌کننده جهت حرکت جامعه است. به طوری که می‌فرمایند: «اول مدرسه‌ای که بچه دارد، دامن مادر است». همواره صلح و آرامش، موفقیت یا انحراف‌ها، نارضایتی، ناپاکی و فساد خانواده و همچنین سرنوشت گروه‌های اجتماعی و افراد جامعه، به زنان آن جامعه وابسته است. جمله زیر از امام خمینی (ره) بیانگر این جایگاه است: «زن نقش بزرگی در اجتماع دارد، زن مظهر تحقق آمال بشری است» (صحیفه نور، جلد 7، 1375: 76). ایشان نقش مادری و عاطفه مادری زن را بعد مهم و قابل تأملی می‌داند و تصریح می‌کند:

«تجسم عطوفت و رحمت در دیدگان نورانی مادر، بارقه رحمت و عطوفت رب العالمین است. خداوند تبارک و تعالی، قلب و جان مادران را با نور رحمت ربوبیت خود آمیخته، آن‌گونه که وصف آن را کس نتواند کرد. شایان توجه است که عشق و عاطفه مادری در تربیت فرزندان و در کسب آموزش واقعی و بنیادین برای زندگی آینده‌شان مؤثر است. فرزندان بر اعمال و رفتار مادر نگاه می‌کنند و آشکارا اهداف و خلق‌وخوی وی را دنبال می‌کنند» (صحیفه نور، جلد 9، 1375: 16). یکی از نکات محوری در اندیشه دین‌شناختی حضرت امام در حوزه مسائل اشتغال زنان، توجه به این اصل است که زن و مرد در نظام آفرینش و ساختار تکوینی زندگی آدمی نقش تکمیلی متقابل دارند. با توجه به جایگاه و نقش هریک از آن دو در این زمینه، هیچ‌کدام فرع بر دیگری نیستند و تفاوت در نقش به مقتضای حکمت بالغه الهی و ضرورت آن در نظام آفرینش، به معنای اصل بودن یکی و فرعی تلقی شدن دیگری نیست. در نظام تشریح و تنظیم مناسبات اجتماعی و جایگاه انسانی اجتماعی نیز هریک از آن دو مکمل دیگری است. یک محور اساسی در تحلیل و تبیین تفاوت‌های قراردادی و اعتباری نیز همین نقش‌های تکمیلی است که خاستگاه آن عمدتاً تفاوت‌های ساختاری هریک در نظام آفرینش است.

تردیدی نیست که موضوع نقش تکمیلی در نظام آموزش آدمی و پیوندهای اجتماعی و تنظیم روابط انسانی از عام‌ترین و ملموس‌ترین موضوعات است و کسی اصولاً درصدد تردید در این واقعیت نیست تا نیازی به تأکید بر آن باشد.

آنچه حضرت امام (ره) در این زمینه یادآور شده است، جلوه‌هایی از معیارهای روشن اسلام و تأکیدی بر مفاد رهنمودهایی است که در آیات و روایات و در سیره معصومان (علیهم‌السلام) آمده

است. آنچه اساس شخصیت یک انسان را شکل می‌دهد، فضایل و ارزش‌هایی است که در عمل اکتسابی خود و بر اساس اراده و تلاش خویشتن به دست می‌آورد. حضرت امام خمینی (ره) چند روز پیش از پیروزی انقلاب اسلامی با اشاره به موقعیت زنان در جمهوری اسلامی می‌فرماید: «ما همه گونه آزادی را به زن خواهیم داد؛ البته جلوی فساد را می‌گیریم و در این مورد دیگر بین زن و مرد فرقی نیست. یک زن صالحه به از هزار مرد ناصالح است. در ضد ارزش‌ها نیز تفاوتی میان زن و مرد نیست و این درست برخلاف تصور جاهلی و باور خرافه‌ای برخی مردم است که قبح ارتکاب گناه توسط زنان را در مواردی بیشتر می‌دانند و ننگ را برای او حتی اگر توبه کند، جاودانه می‌شمارند؛ اما مرد را حتی اگر اصرار بر آن ورزد مستحق چنین سرزنشی نمی‌شمارند» (صحیفه نور، جلد 4، 1375: 259). «زنان همچون مردان در همه صحنه‌های گوناگون اجتماعی می‌توانند نقش فعالی داشته باشند، اما آنچه نقش زن را از مرد جدا می‌کند، تفاوت‌های طبیعی حساب‌شده‌ای است که بین زن و مرد قرار داده شده است. زن برخلاف مرد موجودی ظریف، حساس و آسیب‌پذیرتر است و همین ایجاب می‌کند در کنار این آزادی جوانی از احتیاط را نیز از یاد نبرد، تا هم خود مصون باشد و هم جامعه حالت تعادل خود را حفظ کند. از نظر اسلام زن می‌تواند در سیاست، تحصیل، انتخاب مشاغل مناسب، شرکت در انتخابات، انجام معاملات و غیره آزادانه شرکت کند، ولی در عین حال نباید عفت خود را از یاد ببرد. «عفت شرافت زن است و عزیزترین و پربهاترین دارایی اوست» (صحیفه نور، جلد 4، 1375: 234). یکی از محورهایی که در حضور اجتماعی بانوان مورد تأکید است، مسئله مشارکت سیاسی آن‌هاست. حضرت امام (ره) می‌فرماید: «زن باید در سرنوشت خودش دخالت داشته باشد. زن‌ها در جمهوری اسلامی باید رأی بدهند، همان‌طوری که مردان حق رأی دارند، زن‌ها هم حق رأی دارند؛ همان‌طوری که مردها باید در امور سیاسی دخالت کنند، زن‌ها هم باید دخالت کنند و جامعه را حفظ کنند و در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی همدوش مردان باشند» (صحیفه نور، جلد 19، 1375: 281).

یکی دیگر از صحنه‌های مشارکت فراگیر، مسئله سازندگی همه‌جانبه کشور است که هیچ‌کس نباید و نمی‌تواند تردید کند که بدون حضور فعال بانوان، جامعه اسلامی بتواند در این امر توفیق کامل به دست آورد. حضرت امام (ره) در این باره می‌فرماید: «همه ملت ایران به‌خصوص زنان باید این خرابه‌هایی را که برای ما گذاشته‌اند، بسازند. زنان شیردل و متعهد همدوش مردان عزیز به

ساختن ایران عزیز پرداخته، چنان که به ساختن خود در علم و فرهنگ پرداخته‌اند و شما شهر و روستایی را نمی‌یابید که جز آنکه در آن‌ها جمعیت فرهنگی و علمی از زن‌های متعهد و بانوان اسلامی ارجمند به وجود آمده است. یکی دیگر از عرصه‌های حضور اجتماعی که بانوان از نظر دینی وظیفه دارند در آن مشارکت کرده و فعال باشند، تلاش در عرصه فرهنگی به معنای وسیع کلمه است. شما می‌دانید که فرهنگ اسلام در این مدت مظلوم بود. این فرهنگ را باید زنده کرد و شما خانم‌ها همان‌طوری که آقایان مشغول هستند، همان‌طور که مردها در جبهه علمی و فرهنگی مشغول هستند، شما هم باید مشغول باشید (صحیفه نور، جلد 13، 1375: 407).

نظارت فعال و متعهدانه بر آنچه در جامعه اسلامی می‌گذرد، وظیفه شرعی همه افراد جامعه به‌ویژه زنان است. باید همه افراد به‌خصوص زنان در مسائل اجتماعی و سیاسی وارد باشند و ناظر؛ هم به مجلس ناظر باشند هم به کارهای دولت ناظر باشند و اظهار نظر بکنند. در جای دیگری می‌فرمایند: «امروزه تمام قشرهای ملت مشغول به تربیت و تعلیم هستند. بانوان هم مشغول هستند. الان بانوان جزء طلاب علوم دینی در قم و در جاهای دیگر هستند و خودشان هر جا هستند، مشغول شغل تربیت و تعلیم هستند و این امری است که در این انقلاب تحقق پیدا کرد. آن وقت همچو محصور کرده بودند که برای بانوان هیچ حقی قائل نبودند که حتی در یک مجمع دهنفوری وارد بشوند و مسئله علمی را بگویند و مسئله عقیدتی را هم بگویند. امروزه این‌ها می‌توانند با حفظ همه جهات اسلامی در همه جای کشور تبلیغات کنند؛ بلکه در خارج از کشور هم ما بسیار عقب‌افتاده بودیم در این امور و امروز باید تلافی کنیم، باید نقیصه‌ها را دفع کنیم و حالا طوری شده که خانم‌ها همدوش با سایر برادران در تحصیل علم و عرفان و فلسفه و تمام شعب علم و ان‌شاءالله صنعت فعالیت می‌کنند» (صحیفه نور، جلد 13، 1375: 264).

2-4. اشتغال و آزادی زنان؛ حجاب و سازندگی

اسلام هیچ‌گاه مخالف آزادی زن‌ها نبوده است. زن مانند مرد آزاد است که سرنوشت خود را انتخاب کند و در فعالیت‌های مختلف اجتماعی شرکت داشته باشند. زنان آزادند در همه فعالیت‌ها نقش داشته باشند، آن چیزی که اسلام با آن مخالف است، شیء شدن زن در جامعه است، اسلام می‌خواهد زن حیثیت و شخصیت و شرافت خود را حفظ کند. اسلام زنان را از فساد که آنان را تهدید

می‌کند، نجات داده و می‌دهد و در حقیقت آنان را از بند فساد آزاد کرده است.

در این باره، امام تصریح داشته‌اند: «اسلام نمی‌خواهد زنان ملعبه دست باشند، می‌خواهد زنان آدم باشند مثل سایر آدم‌ها. ما می‌خواهیم زن آدم باشد مثل سایر آدم‌ها، انسان باشد مثل سایر انسان‌ها، آزاد باشد مثل سایر آزادی‌ها» (صحیفه نور، جلد 4، 1375: 67). وضعیتی که در بسیاری از جوامع دامنگیر زنان شده، به این ترتیب است که زنان را به‌عنوان مشارکت اجتماعی و اشتغال در پُست‌های اداری و غیراداری بازیچه دست شهوت‌رانان زیاده‌طلب کرده است. حضرت امام (ره) برای مصون‌ساختن زنان جامعه اسلامی از این خطر، توجه خاصی به عفاف و حجاب داشته و فرموده‌اند: «امروزه خانم‌ها باید به وظایف اجتماعی و دینی خودشان عمل کرده و عفت عمومی را حفظ بکنند و با آن عفت عمومی کارهای اجتماعی و سیاسی را انجام دهند» (صحیفه نور، جلد 19، 1375: 33). ایشان در جایی دیگر فرموده‌اند: «پاکدامنی و حجاب، نشانه آزادی است و زنان آزاد آنانند که باحیا و پاکدامن باشند. آزادی خاستگاه و منشأ بسیاری از صفات نیک و سلوک پسندیده از جمله حیا و خویش‌تنداری است. بانوان ایران ثابت کرده‌اند که دستخوش این توطئه‌ها قرار نگرفته‌اند و ثابت کرده‌اند در دژ محکم عفت و عصمت هستند و جوانان صحیح و برومند و دختران عفیف و متعهد به کشور تسلیم خواهند کرد و هیچ‌گاه در آن راه‌هایی که قدرت‌های بزرگ برای تباہ کردن این کشور پیش پای آن‌ها گذاشته‌اند، به آن راه‌ها نخواهند رفت» (صحیفه نور، جلد 7، 1375: 283).

زنان در همه جوامع به‌ویژه جوامع اسلامی نقش اساسی را ایفا می‌کنند و حتی در هنگام اشتغال به کارهای منزل هم مشغول نقش‌آفرینی در جامعه هستند، چراکه تربیت فرزندان را که آینده‌سازان جامعه هستند، بر عهده دارند. پس نقش اساسی زن در ساخت جامعه مسلم و مانند نقش سازنده مردان انکارناشدنی است. زنان در ساخت بنای جامعه اسلامی نقش اساسی ایفا می‌کنند و همراه با مردان مشارکت مثمرتری دارند، اما به شرطی که به شخصیت و مقام والای انسانی خود رسیده باشند و شخصیت خود را شناخته باشند. این‌گونه زنان با این شناخت می‌دانند که شی نیستند و به دیگران به‌ویژه مردان اجازه نمی‌دهند به آن‌ها به‌عنوان یک شی نگاه شود. اسلام، زن را تا حد زیادی بالا می‌برد، امام خمینی (ره) می‌فرمایند، زنان از نظر اسلام نقش حساسی در بنای جامعه اسلامی دارند و اسلام زن را تا حدی ارتقا می‌دهد که او بتواند مقام انسانی خود را در جامعه بازباید و از حد شی بودن بیرون بیاید.

در یک جامعه اسلامی زن حق ندارد خود را به مقامی پایین تر از آنچه هست تنزل دهد و نه مرد حق دارد که چنین اندیشه‌ای نسبت به زن داشته باشد. اسلام با هر چیزی که انسان را از مقام انسانی خود دور کند و او را به حد حیوانیت برساند، مخالف است و با آن مبارزه می‌کند، مثل شرابخواری و غیره. زن با حفظ مقام و منزلت خود در همه قشرهای اجتماع می‌تواند فعالیت کند، حق رأی دادن و رأی گرفتن دارد. در طول انقلاب اسلامی و طی هشت سال دفاع مقدس زنان نقش مهمی ایفا کردند. در صدر اسلام هم زنان در جنگ‌ها همراه مردان حضور داشتند (کاشف الغطاء، 1389: 38 و 39).

امام خمینی (ره) می‌فرماید: «همه ملت ایران چه زنان و چه مردان باید این خرابه‌ای را که برای ما گذاشته‌اند بسازند، ایران با دست تنها مرد ساخته نمی‌شود، مرد و زن باید با هم این خرابه را بسازند» (صحیفه نور، جلد 7، 1375: 283). صلاح و فساد یک جامعه از دامن زنان آن جامعه ریشه می‌گیرد. زن تنها موجودی است که می‌تواند افرادی را تربیت کند و تحویل جامعه دهد که این افراد یا افراد صالحی هستند که به جامعه استقامت و ارزش می‌دهند و ارزش‌های انسانی را زنده می‌کنند و یا به‌عکس افرادی فاسدند که جامعه را به سمت فساد و هلاکت می‌کشاند. در هر دو حال هم نقش زن اساسی‌ترین و ظریف‌ترین نقش‌هاست. خدمتی که اسلام به زن کرده در تاریخ بی‌سابقه است. اسلام زنان را از لجن‌زارها بیرون آورده و مقام انسانی او را به او شناسانده است. زن پرورش‌دهنده زنان و مردان بزرگ و ارجمند و مظهر تحقق آمال بشر است. «از دامن زن مرد به معراج می‌رود» (صحیفه نور، جلد 6، 1375: 93).

3. نتیجه‌گیری

امام خمینی (ره) به حضور و مشارکت فعال زنان در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی و نظامی افتخار می‌کند. دیدگاه امام خمینی (ره) در مسئله زن، جدا از تصور ایشان از جامعه اسلامی به‌مثابه یک کل نیست و زن در تمامی آثار ایشان، حضور مستقیمی دارد. زن واژه‌ای از واژگان پروژه فکری و اجتهادی حضرت امام (ره) است که در آثار گوناگون ایشان تکرار می‌شود و فرقی ندارد که منظورشان به‌طور مشخص زن بوده باشد یا او را نمونه‌ای برای مثال‌زدن یا پنددادن و ارشاد در بیداری اسلامی دانسته باشند. امام خمینی (ره) با تأکید بر نقش زن در جامعه بر آنند که زن باید در کنار مرد در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی مشارکت داشته باشد. نگاه حضرت امام به زن به‌مثابه

یک انسان است، نه جنس مؤنث. ایشان بر این نظر هستند که در نظام اسلامی، زن به‌مثابه انسان می‌تواند در ساخت جامعه اسلامی در کنار مرد مشارکت‌اثرگذار داشته باشد. افتخار حضرت امام (ره) به شرکت زنان در کنار مردان، نشانه آن است که نقشی فعال در حرکت اجتماعی و برابر با نقش مرد ایفا می‌کند و چه بسا در سازندگی جامعه، از مرد پیشی بگیرد.

امام خمینی (ره) به خاطر حضور آگاهانه در صحنه‌های اجتماعی و به‌ویژه سیاسی، افتخاری را برای زن ایرانی رقم زد که جا دارد به آن بالید. در نگاه امام (ره)، شخصیت اجتماعی و کرامت انسانی زن مسلمان و حضور سازنده او در جامعه و نقش کامل وی در تعیین سرنوشت خود، تنها با حفظ تمامی جهات شرعی ممکن است (کرمی و کرمی، 1393: 11 و 12) و طبعاً و لزوماً تحلیل شخصیت و ارائه چهره اجتماعی زن مسلمان از منظر دین‌شناسی امام (ره) ایجاب می‌کند که در هر جایگاه و مسئولیتی که قرار گیرد، عفاف و حجاب به معنای وسیع و صحیح آن به‌عنوان یک اصل محوری حضور داشته باشد. ایشان در باب ضرورت مشارکت بانوان در آنچه به سرنوشت جامعه اسلامی مربوط می‌شود، در حوزه‌های مختلف اجتماعی، بیانات بسیاری دارند که پرداختن به همه نکات و آموزه‌های آن از مجال بحث بیرون است. آنچه در این مختصر بازگو می‌شود، تنها اشاره‌هایی کوتاه، آن هم به بخشی از محورها و عناوین است.

بنیان‌گذار کبیر جمهوری اسلامی ایران بر آنند که اشتغال زنان، حق و نه تکلیف است، چراکه وظیفه اصلی زنان بنا بر نظام آفرینش الهی، ایفای نقش مادری و تربیت فرزندان است. از سویی نمی‌توان شایستگی‌ها و توانایی‌های زنان را در پذیرش برخی مسئولیت‌ها در عرصه‌های فرهنگی، علمی و تربیتی نادیده گرفت که نیمی از پتانسیل فکری جامعه هستند. بازگذاشتن میدان برای بروز توانایی‌ها و شکوفایی استعدادها، زنان با حفظ شخصیت و کرامت انسانی آنان و حفظ مصالح خانوادگی ارزش بسیار دارد. از آنجاکه ارکان اجتماع بر اساس مهندسی آفرینش بر دوش دو جنس مرد و زن نهاده شده است، حضور بانوان در فعالیت‌های اجتماعی برای رشد و تکامل خود، جامعه و خانواده اهمیت فراوان دارد و حذف آنان از صحنه‌های اجتماعی، نتایج زیان‌باری را برای اهداف نظام اسلامی خواهد داشت. بر اساس دستورات دین مبین اسلام، زن نیز می‌تواند صاحب شغل باشد اگرچه نباید از وظایف اصلی خود غافل باشد، چراکه زن روحی لطیف، وجودی ظریف و احساسی سرشار دارد و ویژگی‌های جسمانی و روانی او اقتضا و طاقت کارهای شاق و سنگین بیرون از منزل

را ندارد؛ از سوی دیگر اشتغال فراوان در بیرون خانه او را از زیبایی، طراوت و تازگی، نشاط و ظرایف زنانه که لازمه شوهرداری، فرزندپروری و خانه‌داری است، دور می‌سازد و در نتیجه نقش‌های زیبای همسر بودن او را کمرنگ و حتی بی‌رنگ و نوا می‌نماید؛ از این رو شریعت مبین و واقع‌بین اسلام حضور و فعالیت و تلاش و مدیریت زن را پایه‌اساسی فضای خانواده و محیط داخلی خانه می‌داند.

امام خمینی (ره) بر اساس یک بینش ژرف انسان‌شناسانه و با عقیده‌ای عمیق به اسلام و هدف آن یعنی تربیت انسان و با اعتقاد به شرافت والای شغل انسان‌سازی که شغل انبیاست، شغل اول زنان را مادری می‌داندست و سایر امور را در درجه بعد قرار می‌داد. ایشان در آسیب‌شناسی جامعه و فرهنگ ایران در رژیم گذشته، مبتدل کردن شغل مادری نزد مادران را یکی از این آسیب‌ها دانسته است. امام، بانوان و مادران را صرفاً در موقعیت اجتماعی خانه‌داری نمی‌دید و با احراز موقعیت‌های شغلی بیرون منزل به‌طور مطلق مخالف نبود، ولی آن را شغل اول مادران نمی‌دانست.

امام خمینی (ره) در هیچ سخنرانی که درباره موردی اجتماعی ایراد فرمودند، از نقش زن و اهمیتی که دارد چشم‌پوشی نکردند. ایشان بر تمام نقش‌های زن متمرکز شده‌اند؛ نقش در خانواده کوچک، تربیت فرزندان و پرورش درست آنان؛ نقش به‌عنوان مادر و همسر؛ نقش در پیروزی انقلاب اسلامی و دفاع از اسلام چه در جبهه و به صورت نظامی یا در جامعه و به صورت رویارویی با جبهه استعمار حقوق زن و نقش در سیاست، تنها نمونه‌هایی از آن و البته در زمره مهم‌ترین آنان است. نقش زن در دیدگاه امام (ره) نقشی مکمل برای مرد و نقشی اساسی است که نمی‌توان در هیچ‌یک از زمینه‌ها از آن بی‌نیاز شد، زیرا اگر زن خواسته‌های خداوند از او را انجام دهد، بر تحول جوامع اسلامی و بیداری اسلامی تأثیر می‌گذارد. همچنین زن نقشی دارد که تنها او می‌تواند آن را ایفا کند، زیرا او انسان‌ساز و مربی نسل‌هاست. البته امام در همان حال که بر مشارکت اجتماعی - سیاسی زنان تأکید کم‌نظیری داشتند، این مشارکت را در طول نقش مادری - همسری می‌دیدند و بر این مسئله بسیار تأکید می‌کردند.

فهرست منابع

قرآن کریم

الف) فارسی

کتابها

- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1374)، ولایت فقیه، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد دوم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد چهارم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد پنجم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد ششم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد هفتم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد نهم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد سیزدهم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه امام، جلد شانزدهم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1375)، صحیفه نور، جلد نوزدهم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1378)، صحیفه امام خمینی، جلد پنجم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1378)، صحیفه امام خمینی، جلد دوازدهم.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1378)، سخنرانی امام در مدرسه فیضیه قم، 9 فروردین 1358.
- امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1378)، در جست‌وجوی راه از کلام امام و زن، از بیانات و اعلامیه‌های امام از 1361-1341.

امام موسوی خمینی، سید روح‌اله (1379)، تبیان، جایگاه زن در اندیشه امام خمینی.

مقاله‌ها

- ابراهیمی، طیبه (1392)، «سیاست‌های کلی اشتغال زنان در نظام حقوقی حاکم بر جمهوری اسلامی ایران و مقایسه آن با اسناد بین‌المللی»، فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، شماره 25.
- صدیقی اورعی، غلامرضا (1373)، اندیشه امام خمینی درباره تغییر جامعه، تهران: محراب قلم.
- ستوده، امیررضا (1373)، پایه‌پای آفتاب، تهران: پنجره، جلد اول.
- قاسمی، غلامعلی؛ زارع، مهدی؛ ستایش‌پور، محمد (1397)، «حق مادری در اندیشه امام سجاد(ع) و حقوق

بین‌الملل»، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، شماره 13.
 کاشف الغطاء، فاطمه (1389)، «جایگاه و حقوق سیاسی زنان در نظام اسلامی از دیدگاه امام خمینی»، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، شماره 6.
 کرمی، محمدتقی و کرمی، فیروزه (1393)، «بررسی تعارض نقش‌های خانوادگی و اجتماعی بانوان و ارائه الگوی مناسب برای زندگی خانوادگی زنان شاغل»، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، شماره 64.
 ملک‌زاده، فهیمه (1395)، «نقش اشتغال زنان در توسعه جامعه با رویکردی بر دیدگاه امام خمینی (س)»، پژوهشنامه متین، شماره 72.

قانون‌ها

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
 قانون کار جمهوری اسلامی ایران (1369).

پایگاه‌های اینترنتی

<http://www.imam-khomeini.ir/fa/> (Last visited: 19.10.27)
<http://farsi.khamenei.ir/video-content?id=27577> (Last visited: 19.10.27)

ب) عربی

بابویه قمی، ابوجعفر محمد بن علی (ملقب به شیخ صدوق) (381 ه.ق.) من لا یحضره الفقیه، جلد سوم.
 حرّ عاملی، محمد بن حسن (1103 ه.ق.) وسائل الشیعه، جلد چهاردهم.

ج) انگلیسی

Andrews, Jill (1993), "National and International Sources of Women's Right to Equal Employment Opportunities: Equality in Law Versus Equality in Fact", Northwest Journal of International Law and Business, Vol. 14.
 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979), New York, 18 December.
 World Bank Group (2019), Women, Business and the Law 2019: A Decade of Reform.

Internet Resources

<https://www.ohchr.org/EN/pages/home.aspx> (Last visited: 19.10.27)
<https://www.worldbank.org/> (Last visited: 19.10.27)

